

social sciences: Mathematical models for research on cultural dynamics / Ed. by Lee Rudolph. Abingdon, NY: Routledge, 2013. P. 343-391.

URL: <https://ssrn.com/abstract=2657942>.

19. Tversky A. Intransitivity of preferences // Psychological review. 1969. – Vol. 76. – № 1. – P. 31-48.

Poddiakov A. N. The creation of the objects for research behavior and thinking study: from the idea to the psychological experiment. In the article, the author's system of objects like toy-puzzle, which have been given for 3-year children, teenagers and adults for independent research, setting and solving of different problems, is presented. The environmental premises of constructive activity are described. Two main ways of the idea of the experimental object appearing are stated. The tasks of the research object design and «participant's interface» development are worked out. The main principles of the experimental objects' integral system are formulated. It is shown, that real objects in some important aspects are more optimal than virtual for psychological experiments, diagnostics, and estimation. It is stated, that in the difficult activity insight can be connected not only with the solving but also with the productive new problems' setting – for the others and for oneself. Creative constructology is observed in the aspect of constructing of tasks for creative thinking: the traditional tasks, as well as the problem situations with an open beginning and the end and the research environments, giving the freedom of creation for a participant and the freedom of dialog construction between them and the researcher.

Keywords: creative constructology, experimental objects, idea appearance, insight, creative dialogue.

Отримано 16.06.2017

УДК 159.9:378(043)

Подшивайлов Федір Михайлович

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Подшивайлов Ф. М. Теоретичне обґрунтування моделі мотиваційної сфери особистості.

У статті подано узагальнене визначення поняття мотиваційної сфери особистості як центру простору особистості, де перетинаються всі особистісні властивості, що визначають характер мотиваційних процесів, і який задає спрямованість, забезпечує стійкість, стабільність та цілісність особистості. Виділено необхідні й достатні критерії побудови моделі мотиваційної сфери особистості: онтогенетична послідовність, рівень усвідомлення (на шкалі неусвідомлюване – свідоме), вродженість – набутість та функціональність. Представлено модель мотиваційної сфери особистості, що включає в себе орієнтаційну (як систему вроджених задатків, передумов, певних орієнтирів, що забезпечують загальну орієнтацію у зовнішньому середовищі), мобілізаційну (як систему закріплених у прижиттєвому досвіді задатків на рівні характеру, індивідуального стилю, що забезпечують стабільність життєдіяльності особистості), актуалізаційну (як актуалізацію потенційних можливостей особистості у процесі навчально-пізнавальної діяльності) та реалізаційну (систему цінностей, смислів, світоглядних позицій, що реалізують людину як особистість та забезпечують її стійкість у поведінці, вчинках, діяльності) складові, які послідовно переходять одна в одну, утворюючи чотириохтатний цикл.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиваційна сфера особистості, модель мотиваційної сфери особистості, нужда, потреба, спрямованість особистості, цінності, ціннісні орієнтації, картина світу, аксіоматичний підхід.

Подшивайлов Ф. М. Теоретическое обоснование модели мотивационной сферы личности. В статье представлено обобщённое определение понятия мотивационной сферы личности как центра пространства личности, где пересекаются все личностные свойства, определяющие характер мотивационных процессов, задающие направленность, обеспечивающие устойчивость, стабильность и целостность личности. Выделены необходимые и достаточные критерии построения модели мотивационной сферы личности: онтогенетическая последовательность, уровень осознания (на шкале бессознательное – сознание), врождённость – приобретённость и функциональность. Обоснована модель мотивационной сферы личности, включающая ориентационную (как систему врождённых задатков, предпосылок, определённых ориентиров, обеспечивающих общую ориентацию в окружающей среде), мобилизационную (как систему закреплённых в прижизненном опыте задатков на уровне характера, индивидуального стиля деятельности, обеспечивающих стабильность жизнедеятельности личности), актуализационную (как актуализацию потенциальных возможностей личности в процессе учебно-познавательной деятельности) и реализационную (систему ценностей, смыслов, мировоззренческих позиций, реализующих человека как личность и обеспечивающих его устойчивость в поведении, поступках, деятельности) составляющие, последовательно переходящие одна в другую и образующие четырёхтактный цикл.

Ключевые слова: мотив, мотивация, мотивационная сфера личности, модель мотивационной сферы личности, нужда, потребность, направленность личности, ценности, ценностные ориентации, картина мира, аксиоматический подход.

Постановка проблеми. Методологічною основою гуманітарних наук є герменевтичне «розуміння» (цілісне душевно-духовне переживання), на відміну від природничих наук, де основою є «пояснення» суто об'єктивних явищ [34]. Для розуміння сутності, змісту, особливостей розвитку мотиваційної сфери особистості необхідно з'ясувати її структуру та механізми функціонування. Цілісне розуміння феномену мотиваційної сфери особистості можливе за наявності її моделі.

Вихідні передумови. У сучасній психології існує багато різних теорій і підходів до розуміння феномену мотивації. Ґрунтовний аналіз психології мотивації представлено у працях Є. П. Ільїна [8] та Х. Хекхаузена [32]. Проблема мотиваційної сфери особистості розглядається у контексті вивчення спонукальних механізмів активності людини, значна увага приділяється вивченню потреб, мотивів і мотивації як рушійних сил поведінки та діяльності особистості (В. Г. Асєєв [1], Дж. Аткинсон [35], В. К. Вілюнас [3], Є. П. Ільїн [8], Д. О. Леонтьєв [15], О. М. Леонтьєв [13], М. Ш. Магомед-Емінов [16], Д. Макклелланд [17], А. Маслоу [18], Х. Хекхаузен [31; 32] та ін.). З позиції аксіогенезу мотиваційно-сміслової сфери особистості вивчалась З. С. Карпенко [10], Г. К. Радчук [27].

Обґрунтування теоретико-методологічних засад визначення поняття мотиваційної сфери особистості із застосуванням аксіоматичного підходу [23] було представлено нами у попередній статті, де на основі понятійної бази психології мотивації проведено аналіз мотиваційних феноменів. Вихідним поняттям стосовно мотиваційної сфери виступає, на наш погляд, поняття «нужда». Нужда є об'єктивною властивістю організму як відкритої системи, що відображає нестачу в чомусь зовнішньому і спонукає організм до взаємо-

дії з оточуючим середовищем. Далі було визначено базові поняття, якими є потреба, потяг, бажання, мотив, мотивація, намір. Потреба в свою чергу є опредмеченою, конкретизованою у психіці (але не у свідомості) нуждою. При наповненні афективною енергією нужди виникає потяг, при наповненні афективною енергією потреби – бажання. Мотивація – це динамічний процес конкретизації, усвідомлення потреби, виникнення бажання, утворення мотиву та формування наміру здійснити задоволення потреби. При цьому весь мотиваційний процес може займати долі секунди, і його окремі складові не завжди розгорнуто актуалізуються у свідомості людини. Мотив – це усвідомлена потреба, яка супроводжується бажанням її задовольнити; намір – результат усвідомлення і обґрунтування плану дій, спрямованих на задоволення потреби. Когнітивний контроль – свідомий процес залучення афективної енергії (тобто фізичної енергії організму, опосередкованої бажаннями) для виконання дій, спрямованих на задоволення усвідомленої потреби; когнітивний контроль певною мірою супроводжує мотиваційний процес, починаючи з формування бажання. Мотиваційна сфера особистості – це ядро (центр) простору особистості, у якому перетинаються всі осі координат (особистісні властивості), що визначають характер мотиваційних процесів [21].

Розробка моделі мотиваційної сфери особистості може виступати своєрідним конкретним проявом теорії «концептуального інтелекту» Р. Лі [36] стосовно мотиваційної сфери особистості. Р. Лі в теорії «концептуального інтелекту» розглядає людський інтелект як концептуальний інтелект, що виникає в результаті концептуального мислення і концептуального навчання.

Метою цієї статті є на основі визначених критеріїв виділити складові мотиваційної сфери особистості та побудувати її модель.

Виклад основного матеріалу. Як було зазначено вище, мотиваційна сфера особистості не являє собою систему мотивів, а є ядром особистості, у якому перетинаються всі її властивості. Будь-яка властивість особистості більшою чи меншою мірою, прямо чи опосередковано впливає на мотиваційний процес, завданням якого є підключення енергії для виконання усієї діяльності, яку особистість виконує упродовж життя. Властивість – це сторона предмета, що обумовлює його відмінність або подібність із іншими предметами і проявляється у взаємодії з ними. Кожна окрема річ володіє безмежною кількістю властивостей, єдність яких є її якістю [30, с. 324]. Стосовно особистості властивостями виступають, наприклад, сила та динамічність нервових процесів, екстраверсія – інтроверсія, адаптивність, ціннісні орієнтації тощо, єдність яких утворює її якість – індивідуальність [19].

Аналіз джерел, в яких описуються найрізноманітніші дослідження мотиваційних феноменів, дозволив нам виділити наступні поняття, що характеризують мотиваційну сферу особистості (окрім тих, що були визначені у попередній статті [21]): орієнтувальний рефлекс, орієнтувальна діяльність, нахил, спрямованість, установка, атитюд, апперцепція, динамічний стереотип, інтерес, цінності, смисли, ціннісні орієнтації, світогляд, картина світу тощо; а також поняття, які позначають такі особистісні властивості, як локус контро-

лю, адаптивність, організованість, тривожність, перфекціонізм та ін., що детермінують мотиваційний процес, являючи собою базис потенційної мотивації. Нижче буде подана стисла характеристика цих понять.

Орієнтувальний рефлекс (орієнтувальна реакція) – багатокомпонентна рефлекторна (безсвідома) реакція організму людини, що викликається новизною подразника [28, с. 269]. Орієнтувальна діяльність – діяльність, спрямована на обстеження навколишніх предметів з метою отримання інформації, необхідної для вирішення завдань, що стоять перед суб'єктом [28, с. 268–269].

Нахил – вибіркова спрямованість індивіда на визначену діяльність, що спонукає займатись нею [24, с. 147]. Нахил – схильність, постійний потяг [8, с. 346]. Потяг – психічний стан, що характеризується недиференційованістю, неусвідомленням або недостатнім усвідомленням потреби, прагнення людини до якогось предмета чи якоїсь дії. Представлена у потязі потреба, прагнення або згасають, або, усвідомлюючись, перетворюються у конкретні бажання, наміри, вольові дії, інтереси тощо [24, с. 174].

Спрямованість особистості – стійке домінування якогось потягу, інтересу, що визначає вектор поведінки; сукупність інтересів, мотивів, що діють в одному напрямі [8, с. 345]. Спрямованість особистості – сукупність емоційно-ціннісних відношень, що створюють ієрархічну структуру домінуючих, усвідомлених потреб, мотивів і спонукань особистості і визначають головні напрямки її поведінки та діяльності. Спрямованість є інтегральною характеристикою особистості і може бути представлена наступним чином: спрямованість на себе, пов'язана з потребою в самовираженні, самореалізації і самовдосконаленні у сфері праці і поведінки; спрямованість на інших людей, пов'язана з інтересом до них, довірою, повагою, прагненням до співробітництва; спрямованість на предметну сторону професії (зміст професійної діяльності). Спрямованість проявляється у світогляді особистості, її духовних потребах і практичних діях [24, с. 240]. За Л. І. Божович, спрямованість особистості можна визначити як стійку (трансситуативну) орієнтованість думок, відчуттів, бажань, фантазій, вчинків людини, яка є наслідком домінування певних (головних, провідних) мотивацій. Складність операціоналізації цього конструкту пов'язана, по-перше, з тим, що йдеться про проекцію на потік свідомості й поведінки латентних (прихованих від зовнішнього спостереження) чинників (мотивів, потреб); по-друге, з невизначеністю критеріїв для розрізнення стійких і ситуативних чинників (стійкість особистісної мотивації не означає її монополії на детермінацію поведінки і переживань); по-третє, з тим, що особистість безпосередньо не усвідомлює своєї спрямованості (прихована від «внутрішнього» спостереження). Л. І. Божович виділяє наступні види спрямованості: колективістська спрямованість, ділова спрямованість, особиста спрямованість, змішана спрямованість (або відсутність явної спрямованості) [2]. Сучасна психологія оперує поняттями «особиста спрямованість» і «ділова спрямованість» [8]. Робилися спроби розкрити поняття спрямованості особистості через установки, цінності, відносини особистості, емоції (Б. І. Додонов [6] ввів термін «емоційна спрямованість»), світогляд

(Б. Г. Мещеряков) [28]. Кулагіна І. Ю., Колюцький В. М. у своїй праці «Возрастная психология: полный жизненный цикл развития человека» виділяють чотири види спрямованості особистості, для кожного з яких характерна своя ієрархічна структура рівнів мотивації: гедоністична спрямованість особистості (мотиваційна сфера неієрархізована, в її основі є лише потреби, пов'язані з гедоністичними установками), егоїстична спрямованість особистості (домінує певний егоїстичний мотив – кар'єра, престиж, слава, влада, матеріальні блага тощо), духовно-моральнісна спрямованість особистості (домінує певний сутнісний мотив), сутнісна спрямованість особистості (домінує генералізований мотив сутнісної єдності зі світом) [12, с. 110].

Установка – стан готовності до певної активності, спрямованої на задоволення тієї чи іншої потреби [25, с. 199]; певний погляд на предмет, людину чи ідею, що ґрунтується на досвіді, переконаннях, емоціях і поведінці [24, с. 259]; стійка схильність до певної форми реагування, що складається на основі досвіду [8, с. 346]; внутрішній динамічний неусвідомлюваний стан цілісної особистості, що виникає у результаті взаємодії потреб та середовища, початкова, безвідома форма психічного відображення дійсності [28, с. 428]. Установка особистості – це зайнята особистістю позиція, що полягає у визначенні ставлення до цілей та завдань, які стоять перед нею, і виражаються у мобілізаційній готовності до діяльності, спрямованої на їх реалізацію. Будь-яка установка особистості спрямована на певну лінію поведінки, якою вона й визначається, та залежить від того, що є суб'єктивно значимим для особистості [24, с. 259].

Атитюд – форма психічної активності, фіксована система основних установок особистості, внутрішній стан її готовності, що передуює поведінці, виконанню певних дій і забезпечує цілеспрямований характер їх перебігу. Атитюд має чотири функції: соціально-приспосувальну, когнітивну (полегшує категоризацію), експресивно-оцінювальну та функцію психологічного захисту [24, с. 24]. Атитюд – певна внутрішня афективна орієнтація, що залежить від минулого досвіду; стійкий психічний комплекс, що складається з уявлень про соціальний об'єкт, ставлення до нього і схильності суб'єкта до здійснення певної соціальної поведінки, синонімом атитюду є «соціальна установка» [28, с. 35]. Атитюд – стійка тенденція до певної форми поведінки у заданій ситуації [8, с. 343].

Апперцепція – залежність кожного нового сприйняття будь-якого об'єкта від попереднього життєвого досвіду людини і від її психологічного стану в момент сприймання [24, с. 20]. Апперцепція – різновид і властивість сприймання, в яких виявляється залежність сприймання від попереднього індивідуального досвіду людини, її знань, інтересів, актуальних для неї потреб, полягає у включенні нових об'єктів до наявної в людини системи уявлень. Апперцепція впливає на зміст і характер перебігу сприймання, надає йому активного спрямування, воно стає повнішим і глибшим [25, с. 16].

Динамічний стереотип – порівняно стійка система умовно-рефлекторних зв'язків у корі головного мозку; виробляється при багаторазовому повторенні одних і тих же впливів зовнішнього середовища. Динаміч-

ний стереотип відображає злагоджену, врівноважену систему нервових процесів, що робить людину стійкою, є передумовою формування її як цілісної особистості і, разом з тим, суперечливого характеру її функціонування: інертність – потяг до звичних, стереотипних дій, чим полегшує здійснення реакцій на вплив середовища, і лабільність – необхідність врахування безперервних змін оточення [24, с. 241]. Динамічний стереотип – узгоджена інтегрована система умовно-рефлекторних процесів у корі великих півкуль, що формується як наслідок багаторазового застосування чіткого порядку проходження одних і тих же позитивних і гальмівних умовних подразників з постійними інтервалами часу між ними. Утворення динамічного стереотипу для нервової системи є досить складним, проте, вироблений, він робить нервову діяльність економною і високоефективною, оскільки кожна попередня реакція в цьому випадку готує подальшу [28, с. 102].

У нашому дослідженні ми розглядаємо як складову мотиваційної сфери ще одне явище – перфекціонізм. У сучасній психології перфекціонізм – це прагнення суб'єкта до досконалості, високі особисті стандарти, прагнення людини доводити результати будь-якої своєї діяльності до відповідності найвищим еталонам (моральним, естетичним, інтелектуальним, утилітарним); це потреба у досконалості продуктів своєї діяльності [9, с. 75].

Адаптивність – інтегративна властивість особистості, що характеризує ступінь психологічної адаптації (приспосовування) людини до існування в соціумі у відповідності з його нормами і вимогами а також відповідно до потреб, устремлінь, мотивів, інтересів самої особистості [26, с. 9].

Тривожність в теорії особистісних рис Г. Олпорта вважається одним із найважливіших вимірів особистості, пов'язаним зі специфікою індивідуальної реакції на стрес. Іноді вона виступає під назвою «нейротизм» або «емоційна нестабільність». З одного боку, тривожність пов'язана зі збудженням нервової системи, що виявляється в серцево-судинних і дихальних ритмах, гастроентерологічних симптомах, рівні кров'яного тиску. З іншого боку, показано тісний зв'язок тривожності з оцінювальними процесами, з тим, чи сприймає людина для себе певну ситуацію як загрозову. Сучасна психологія розглядає тривожність і як стан, і як властивість, використовуючи поняття ситуативна (реактивна) та особистісна тривожність. Тривожність як властивість (особистісна риса) є проявом у поведінці людини тенденції сприймати більшість ситуацій, що об'єктивно не є загрозовими, як небезпечні. Особистісна тривожність при цьому розглядається як стійка властивість особистості, що супроводжується проявами занепокоєння, емоційної напруги, хвилюванням, настороженістю, вразливістю [26, с. 138].

Під поняттям організованість найчастіше розуміється здатність людини організувати свій робочий день і виконувати намічене. На наш погляд, більш точним буде розглядати організованість як якість особистості, що характеризує здатність людини розумово планувати і впорядковувати свою діяльність.

Поняття інтерес у сучасній психології є досить невизначеним. У психологічному словнику за редакцією В. І. Войтка інтерес одночасно ви-

значається і як емоційно забарвлене ставлення, і як спрямованість, і як об'єктивно зумовлений мотив [25, с. 73]. Р. С. Немов у одній і тій же праці на одній сторінці визначає інтерес як емоційно забарвлену підвищену увагу людини до будь-якого об'єкта чи явища [20, с. 661], а на іншій – як особливий мотиваційний стан [20, с. 468]. Л. С. Виготський трактував інтерес як специфічно людський рівень розвитку потреб, для якого характерна усвідомленість та свобода, як «найвищу культурну потребу» [28, с. 158]. Т. С. Кудріна зазначає, що інтерес – це не що інше як емоційно забарвлена інтелектуальна вибірковість [11, с. 390–391]. У психологічному словнику під редакцією Б. Г. Мещерякова та В. П. Зінченка «інтерес – це мотиваційно-емоційний стан, що спонукає до пізнавальної діяльності» [28, с. 157]. Інтерес обов'язково має спонукальні сили, тобто володіє мотиваційною природою; мотивуючий вплив інтересів зазвичай є потужнішим, ніж у інших складових мотиваційної сфери за рахунок емоційного, здебільшого позитивного, наповнення. Від інших феноменів мотиваційної сфери особистості інтерес вирізняється тим, що він спонукає виключно до пізнавальної, а не до будь-якої іншої діяльності. Тому найбільш точним визначенням поняття «інтерес», на наш погляд, є наступне: інтерес – це бажання пізнавати. Найбільш широке значення поняттю інтерес надається у концепції структури особистості О. К. Дусавицького, який виділяє у якості елементів структури особистості інтерес, ідеал та характер. На думку О. К. Дусавицького, інтерес необхідно розуміти не просто як спрямованість особистості, а як її вибіркоче ставлення до чого-небудь; навіть не як суму ставлень, а як певну ієрархію ставлень, що відображає загальне ставлення індивіда до світу, в якому проявляється його цілісність. Переживання цілісного ставлення «я і світ» лежить в основі явища, яке автор називає інтересом [7, с. 10–12].

Особлива увага дослідників зосереджується на такому різновиді мотивації, як мотивація досягнення. Згідно з теорією Х. Хекхаузена, мотивація досягнення може розумітися як спроба збільшити або зберегти максимально високу здатність людини до усіх видів діяльності, до яких можуть бути використані критерії успішності й де виконання подібної діяльності може призвести до успіху або невдачі [31]. Ще одне визначення мотивації досягнення дав М. Ш. Магомед-Емінов, який називає її «функціональною системою інтегрованих афективних та когнітивних процесів, що регулюють процес діяльності в ситуації досягнення» [16]. Д. Макклелланд зазначає, що люди з вираженою потребою у досягненні обирають та краще виконують завдання помірної складності, беруть на себе відповідальність за результати своєї діяльності, прагнуть отримати зворотній зв'язок відносно її успішності та намагаються створити або оволодіти новими, більш ефективними способами виконання різних задач [17, с. 285].

Цінності та смисли, як зазначає Г. К. Радчук, найтіснішим чином пов'язані з мотиваційною сферою особистості [27]. На зв'язку мотиваційної сфери особистості з ціннісними орієнтаціями наголошує й І. М. Галян: «Ціннісні орієнтації як одне з найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини виражають свідоме її ставлення до дійсності, визна-

чають мотивацію її поведінки, впливають на її діяльність. Суспільна шкала цінностей формується у процесі задоволення потреб. ... Цінності – вираження оцінки індивідом явищ дійсності та вчинків при задоволенні потреб та інтересів» [5, с. 273]. За Д. О. Леонтьєвим, ціннісні орієнтації – це відображення у свідомості людини цінностей, що визначаються нею як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири. Ціннісна орієнтація завжди виявляється у сфері розгалужених взаємовідносин між людиною і суспільством (стосовно праці, колективу, культури, побуту, дозвілля і т. п.) [14]. Характер зв'язку ціннісних орієнтацій з мотиваційною сферою особистості є двостороннім. З одного боку, ціннісні орієнтації формуються вже на базі сформованих потреб особистості, з іншого, – засвоєння тих або інших цінностей соціального середовища може стати підґрунтям для формування нових потреб [27, с. 144]. Аксиологічна проблематика відображена у численних психологічних термінах: «смилова установка» (О. Г. Асмолов); «смилове утворення» (О. Г. Асмолов, Б. С. Братусь); «смилова сфера особистості» (Б. С. Братусь); «аксіопсихологія особистості», «аксіопсихіка», «аксіогенез» (З. С. Карпенко); «смилова диспозиція», «смилові процеси», «сенсожиттєві орієнтації» (Д. О. Леонтьєв); «особистісний смисл» (О. М. Леонтьєв); «смиловий конструкт» (В. В. Столін); «смилотворна активність» (В. Франкл); «оптимальний сенс життя» (В. Е. Чудновський) [за 27, с. 13].

Значний вплив на мотиваційні процеси здійснює картина світу людини. Найлаконічніше визначення цього поняття зустрічаємо у філологічних працях, де картина світу розглядається як цілісність сприймання навколишньої дійсності [22, с. 48].

Для побудови аксіоматичної моделі мотиваційної сфери особистості спробуємо виділити необхідні й достатні критерії теоретичного аналізу досліджуваного феномену. З огляду на те, що психіка людини не статичне, а динамічне явище, що зазнає кількісних та якісних змін упродовж життя, було виділено критерій онтогенетичної послідовності. Мотиваційні явища неоднаковою мірою відображаються у свідомості. У побудові моделі мотиваційної сфери особистості ми виходили також з положення психодинамічної теорії (значний внесок у розбудову якої зробила Т. С. Яценко) про єдність і одночасну протилежність свідомого і неусвідомлюваного у психіці людини. Зокрема Т. С. Яценко зазначає, що «агрегат несвідомого більший, багатший, змістовніший та енергетично потужніший, ніж свідомості» [29, с. 110]. Ступінь залучення свідомості у мотиваційний процес, тобто рівень усвідомленості мотиваційних явищ відображено у критерії рівня усвідомлення (на шкалі неусвідомлюване – свідоме).

Для аналізу і структурування мотиваційних феноменів було виділено також критерій вродженості – набутості та критерій функціональності.

Необхідний для побудови певної моделі процес узагальнення та абстрагування пов'язаний з процесом категоризації, який, за твердженням М. О. Холодної, є здатністю встановлювати відношення ідентифікації між поняттями різного ступеня узагальненості. Ідентифікація, при цьому, розгля-

дається як мисленнєва дія по розміщенню об'єкта (поняття) з певними властивостями у деякий клас. Тобто, акт ідентифікації полягає в установленні відповідності певної властивості актуального об'єкта (поняття) і категорії, ідентифікація забезпечує можливість оцінити даний об'єкт (поняття) як вид по відношенню до певного роду. З психологічної точки зору реакція понятійної ідентифікації (підведення конкретного видового поняття під певну родову категорію в якості його «прикладу») – це результат одночасної взаємодії ефекту прототипності (наявності типового видового прикладу, що найбільш яскраво представляє зміст родової категорії), ефекту тотожності (накладання просторових схем видового поняття і родової категорії, в ході якого той чи інший «видовий приклад» перевіряється на його відповідність «родовому прикладу») та ефекту контекстуальності (впливу на переважний вибір певного видового поняття як прикладу категорії семантичного контексту, що залежить від змісту індивідуального ментального досвіду). Міра ідентичності окремого поняття по відношенню до категорії визначається ефектом «прототипності» [33, с. 130–136].

Керуючись вищезазначеними положеннями про категоризацію та виділеними нами критеріями аналізу (онтогенетичної послідовності, рівня усвідомлення, вродженості – набутості, функціональності), було зроблено спробу провести класифікацію, систематизацію та узагальнення різноманітних понять, які співвідносяться з мотиваційною сферою особистості, структурувати мотиваційні феномени і представити їх у вигляді моделі (рис. 1). Нами виділено чотири складові мотиваційної сфери особистості (орієнтаційна, мобілізаційна, актуалізаційна та реалізаційна), які послідовно переходять одна в одну, утворюючи чотирьохтактний цикл.

В онтогенезі людини зазначені складові функціонують згідно діалектичних законів розвитку, забезпечуючи циклічний характер мотиваційної сфери особистості.

Модель мотиваційної сфери особистості відображає чотирьохкомпонентну структуру мотиваційної сфери особистості, покроковий алгоритм взаємодії структурних компонентів та циклічність цього алгоритму як зворотного зв'язку і взаємопереходу структурних компонентів. Представлена модель – це структурний покроковий алгоритм функціонування мотиваційної сфери особистості.

Назви структурних компонентів згідно критерію функціональності відображають здійснювану мотиваційною сферою функцію стосовно особистості. Відповідно, орієнтаційна складова мотиваційної сфери особистості забезпечує загальну та диференціальну орієнтацію людини у зовнішньому середовищі. Завдяки їй здійснюється загальна оцінка відповідності зовнішніх умов внутрішнім властивостям (якою є, наприклад, потреба) організму людини та диференціація особливостей предметного і соціального оточення стосовно безпечності чи небезпечності навколишнього середовища для збереження внутрішньої рівноваги й цілісності людини як системи. За своїм змістом орієнтаційна складова є системою вроджених задатків, передумов, певних орієнтирів, що забезпечують загальну та диференціальну орієнтацію у зовніш-

ньому середовищі. Формою прояву, показниками орієнтаційної складової мотиваційної сфери особистості виступають типологічні властивості нервової системи, індивідуальні особливості будови аналізаторів, зон кори головного мозку, потяги, нахили, спрямованість, емоційна спрямованість тощо. Орієнтаційна складова мотиваційної сфери інтегративно забезпечує всеохоплюючу спрямованість особистості як відкритої системи, що постійно взаємодіє з навколишнім середовищем.

Рис. 1. Модель мотиваційної сфери особистості

Друга складова мотиваційної сфери особистості відображає функцію мобілізації наявних сил та ресурсів особистості для здійснення акту взаємодії людини з навколишнім середовищем. Мобілізаційна складова за своїм змістом є системою закріплених, розвинених задатків у прижиттєвому досвіді, що відображаються у властивостях характеру, індивідуальному стилі діяльності. У певному сенсі вона є інструментальним забезпеченням активності особистості. Динамічні стереотипи, установки, атитюди, психічні комплекси, психічні захисти, акцентуації, адаптивність, особистісна тривожність, організованість, перфекціонізм, індивідуальний стиль діяльності тощо виступають формою прояву і водночас показниками мобілізаційної складової мотиваційної сфери особистості. Мобілізаційна складова мотиваційної сфери інтегративно забезпечує стійкість особистості у різноманітних проявах її активності у процесах взаємодії з навколишнім світом.

Третя складова мотиваційної сфери особистості виконує функцію актуалізації наявних можливостей (сил, ресурсів) людини та попередньо визначає необхідну кількість ресурсів для здійснення активності. Відповідно, і має назву – актуалізаційна складова мотиваційної сфери особистості. За своїм змістом вона є системою переведення потенцій людини у реальну можливість здійснення через механізми усвідомлення, що спрямовує людину на розвиток, на самомотивацію. У певному сенсі актуалізаційна складова може виступати учбовою мотивацією і відображає своєрідну зону найближчого розвитку людини, де відбувається розвиток здатності оптимально витратити свій життєвий ресурс і, по можливості, розвивати його. Формою прояву і водночас показниками цієї складової є інтереси, професійна спрямованість, учбова мотивація, мотиви навчання тощо. Актуалізаційна складова мотиваційної сфери інтегративно забезпечує стабільність особистості у різноманітних проявах її активності у процесах взаємодії з навколишнім світом.

Четвертою складовою за функціональним критерієм є реалізаційна складова мотиваційної сфери особистості, що забезпечує реалізацію, здійснення людини у навколишньому світі. Змістовно ця складова є системою цінностей, смислів, світоглядних позицій, що реалізують людину як особистість та забезпечують її стійкість у поведінці, вчинках, діяльності. Відповідно, формою прояву і водночас її показниками виступають локус контролю, мотивація досягнення, цінності, смисли, світогляд, сенс життя, картина світу тощо. Реалізаційна складова мотиваційної сфери інтегративно забезпечує цілісність особистості як відкритої системи у всіх її проявах стосовно навколишнього світу і самої себе.

Кожна складова є відповідним тактом чотирьохтактного циклу функціонування мотиваційної сфери особистості. У кожному акті взаємодії людини з навколишнім середовищем мотиваційний процес розпочинається з орієнтаційної складової, яка переходить у мобілізаційну, що в свою чергу змінюється актуалізаційною, і завершується цей процес реалізаційною складовою. У моделі представлені водночас і онтогенетична послідовність розгортання мо-

тиваційної сфери особистості, і рух від вродженості до набутості мотиваційних феноменів, що супроводжується зростанням рівня усвідомленості мотиваційних процесів: людина народжується з певними внутрішніми задатками, нуждою, спрямованістю, які в процесі набуття індивідуального досвіду поступово переходять у риси характеру, індивідуальності, які в свою чергу починають визначати інтереси, світогляд, і, зрештою, відбувається становлення цінностей, смислів, картини світу людини, які, в свою чергу, на новому етапі розвитку людини починають виконувати функцію орієнтації особистості у навколишньому середовищі.

У той же час, згідно основних закономірностей розвитку (циклічність, нерівномірність, «метаморфози», поєднання процесів еволюції та інволюції), виявлених і описаних Л. С. Виготським [4], мотиваційні феномени з найвищого рівня усвідомленості потрапляють у сферу несвідомого, в подальшому визначаючи успішність чи неуспішність самореалізації особистості в соціумі.

Висновки. Запропонована в роботі модель мотиваційної сфери особистості дає можливість змістовно доповнити представлені у попередньому дослідженні уявлення, де мотиваційна сфера особистості розглядалась як ядро (центр) простору особистості, у якому перетинаються всі осі координат (особистісні властивості), що визначають характер мотиваційних процесів. Мотиваційна сфера особистості складається з чотирьох компонентів – орієнтаційного, мобілізаційного, актуалізаційного і реалізаційного, які утворюють чотирихтактний цикл. Послідовний перехід між тактами циклу як в онтогенезі, так і в конкретних ситуаціях відбувається згідно діалектичного закону «заперечення заперечення»; цим детермінується циклічний характер функціонування мотиваційної сфери особистості. Мотиваційна сфера особистості визначає спрямованість, забезпечує цілісність, стійкість та стабільність особистості за рахунок регуляції спонукальних сил будь-якої активності людини.

Отже, поняття мотиваційної сфери особистості узагальнено можна визначити як центр простору особистості, де перетинаються всі особистісні властивості, що визначають характер мотиваційних процесів, і який задає спрямованість, забезпечує стійкість, стабільність та цілісність особистості.

Представлена модель мотиваційної сфери особистості має широкі прогностичні можливості для психологічної практики: прогнозування можливої поведінки, виконання професійних обов'язків, здійснення вчинків людиною у тих чи інших життєвих ситуаціях. Самодостатність моделі визначає її вимірювальні можливості у процесі вивчення різноманітних проявів особистості в освітньому середовищі, коли експериментатор своїми діями не буде вносити відхилень у досліджуване явище.

Перспективою подальших досліджень може бути несуперечливе розширення аксіоматичної моделі мотиваційної сфери особистості за рахунок теоретичного виявлення нових показників та емпіричного їх обґрунтування, вивчення на основі представленої моделі особливостей мотиваційної сфери особистості, побудову типологій особистості тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / В. Г. Асеев. – М.: Мысль, 1976. – 159 с.
2. Божович Л. И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 2000. – 410 с.
3. Виллюнас В. К. Психологический механизм мотивации человека / В. К. Виллюнас – М., 1990. – 288 с.
4. Выготский Л. С. Психология / Лев Семенович Выготский. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
5. Галян І. М. Психодіагностика / І. М. Галян. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
6. Додонов Б. И. Классификация эмоций и эмоциональной направленности личности / Б. И. Додонов // Вопросы психологии. – 1975. – № 6. – С. 21–33.
7. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности / Александр Константинович Дусавицкий. – М.: «Дом педагогики», 1996. – 208 с.
8. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. – 512 с.
9. Ильин Е. П. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 224 с.
10. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / Зіновія Степанівна Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
11. Кудріна Т. С. Діяльність, поведінка особистості: потребнісно-мотиваційна підсистема / Т. С. Кудріна // Психологія / за ред. Ю. Л. Трофімова. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – С. 384–406.
12. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: полный жизненный цикл развития человека / Ирина Юрьевна Кулагина, Владимир Николаевич Колюцкий. – М.: ТЦ Сфера, 2005. – 464 с.
13. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции : конспект лекций / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 40 с.
14. Леонтьев Д. А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности / Д. А. Леонтьев // Вестник Московского университета. – 1997. – № 1. – С. 20-27.
15. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев / Вопросы философии. – 1996. – № 5. – С. 15-26.
16. Магомед-Эминов М. Ш. Мотивация и контроль за действием / М. Ш. Магомед-Эминов. – М.: МГУ, 1991. – 144 с.
17. Макклелланд Д. Мотивация человека / Д. Макклелланд. – СПб.: Питер, 2007. – 669 с.
18. Маслоу А. Мотивация и личность : пер. с англ. / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
19. Мерлин В. С. Психология индивидуальности : избранные психологические труды / В. С. Мерлин / под ред. Е. А. Климова. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2005. – 544 с.
20. Немов Р. С. Психология: в 3 кн. / Р. С. Немов. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 1: Общие основы психологии. – 688 с.
21. Подшивайлов Ф. М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття мотиваційної сфери особистості / Федір Михайлович Подшивайлов // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – № 10 (41). – С. 19–23.
22. Подшивайлова А. М. Манипулятивное воздействие в политическом дискурсе: монография / А. М. Подшивайлова. – К.: ИПЦ «Киевский университет», 2013. – 431 с.
23. Подшивайлова Л. І. Методологічні переваги використання аксіоматичного підходу в психологічних дослідженнях особистості / Л. І. Подшивайлова, М. О. Гончаренко // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – № 2 (14). – С. 76–81.
24. Психологічний словник / авт.-уклад.: В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. – К.: Наук. світ, 2007. – 274 с.
25. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 216 с.

26. Психология личности: словарь-справочник / за редакцією П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
27. Радчук Г. К. Аксиопсихология вищої школи: монографія / Г. К. Радчук. – Видання друге, розширене і перероблене. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 380 с.
28. Современный психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М.: АСТ ; СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 290 с.
29. Теория и практика глубинной психокоррекции: Четвёртая и Пятая Авторские школы академика НАПН Украины Т. С. Яценко / сост. В. П. Андрущенко, А. В. Глузман. – К.: Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2012. – 241 с.
30. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. – 445 с.
31. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен. – СПб.: Речь, 2001. – 256 с.
32. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – СПб.: Питер, 2003. – 860 с.
33. Холодная М. А. Психология понятийного мышления: от концептуальных структур к понятийным способностям / Марина Александровна Холодная. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. – 288 с.
34. Чепелева Н. В. Исходные теоретические положения и понятия психологической герменевтики / Н. В. Чепелева // Проблемы психологической герменевтики / под ред. Н. В. Чепелевой. – К.: Изд-во Нац. пед. ун-та им. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 9-24.
35. Atkinson J. W. Motivational determinants of risk-taking behavior / J. W. Atkinson // Psychological review. – 1957. – V. 64. – P. 359–372.
36. Li R. A theory of conceptual intelligence: thinking, learning and giftedness / R. Li. – NY: Praeger Publishers, 1996. – 322 p.

REFERENCES transliterated

1. Aseev V. H. Motyvatsiya povedeniya y formirovaniye lichnosti / V. H. Aseev. – М.: Mysl, 1976. – 159 s.
2. Bozhovych L. Y. Yzuchenye motyvatsyy povedeniya detei y podrostkov / L. Y. Bozhovych. – М.: Prosveshchenye, 2000. – 410 s.
3. Vyliunas V. K. Psykholohicheskyi mekhanizm motyvatsyy cheloveka / V. K. Vyliunas – М., 1990. – 288 s.
4. Vyhotskyi L. S. Psykholohiya / Lev Semenovich Vyhotskyi. – М.: Yzd-vo EKSMO-Press, 2000. – 1008 s.
5. Halian I. M. Psykhodiahnostyka / I. M. Halian. – 2-he vyd., stereotyp. – К.: Akademvydav, 2011. – 464 s.
6. Dodonov B. Y. Klassyfykatsiya emotsyi y emotsyonalnoi napravlennosti lichnosti / B. Y. Dodonov // Voprosy psykholohyy. – 1975. – № 6. – S. 21–33.
7. Dusavytskyi A. K. Razvytye lichnosti v uchebnoi deiatelnosti / Aleksandr Konstantynovich Dusavytskyi. – М.: «Dom pedahohyky», 1996. – 208 s.
8. Ylyn E. P. Motyvatsiya y motyvyy / E. P. Ylyn. – SPb.: Pyter, 2008. – 512 s.
9. Karpenko Z. S. Aksiolohichna psykholohiia osobystosti / Zinoviia Stepanivna Karpenko. – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2009. – 512 s.
10. Ylyn E. P. Rabota y lichnost. Trudoholyzm, perfektsyonyzm, len / E. P. Ylyn. – SPb.: Pyter, 2011. – 224 s.
11. Kudrina T. S. Diialnist, povedinka osobystosti: potrebnisno-motyvatsiina pidsistema / T. S. Kudrina // Psykholohiia / za red. Yu. L. Trofimova. – 3-tie vyd., stereotyp. – К.: Lybid, 2001. – S. 384-406.
12. Kulahyna Y. Yu. Vozrastnaia psykholohiya: polnyi zhyznennyi tsykl razvytyia cheloveka / Yryna Yurevna Kulahyna, Vladymyr Nykolaevych Koliutskyi. – М.: TTs Sfera, 2005. – 464 s.
13. Leontev A. N. Potrebnosti, motyvyy y emotsyy : konspekt lektsyi / Aleksei Nykolaevych Leontev. – М.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1971. – 40 s.

14. *Leontev D. A.* Ot sotsyalnykh tsennostei k lychnostnym: sotsyohenez y fenomenolohyia tsennostnoi rehuliaty sy deiatelnosty / D. A. Leontev // Vestnyk Moskovskoho unyversyteta. – 1997. – № 1. – S. 20-27.
15. *Leontev D. A.* Tsennost kak mezhdystyuplynarnoe poniatye: opyt mnohomernoi rekonstruktsyy / D. A. Leontev / Voprosy fylosofyy. – 1996. – № 5. – S. 15-26.
16. *Mahomed-Emynov M. Sh.* Motyvatsyia y kontrol za deistvyem / M. Sh. Mahomed-Emynov. – M.: MHU, 1991. – 144 s.
17. *Makkllelland D.* Motyvatsyia cheloveka / D. Makkllelland. – SPb.: Pyter, 2007. – 669 s.
18. *Maslou A.* Motyvatsyia y lychnost : per. s anhl. / A. Maslou. – 3-e yzd. – SPb.: Pyter, 2008. – 352 s.
19. *Merlyn V. S.* Psykholohyia yndyvduialnosty : yzbrannye psykholohycheskye trudy / V. S. Merlyn / pod red. E. A. Klymova. – M.: Yzdatelstvo Moskovskoho psykholohosotsyalnogo ynstituta; Voronezh: Yzdatelstvo NPO «MODEK», 2005. – 544 s.
20. *Nemov R. S.* Psykholohyia: v 3 kn. / R. S. Nemov. – 4-e yzd. – M.: Humanyt. yzd. tsentr VLADOS, 2001. – Kn. 1: Obshchye osnovy psykholohyy. – 688 s.
21. *Podshyvailov F. M.* Teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennia poniattia motyvatsiinoi sfery osobystosti / Fedir Mykhailovych Podshyvailov // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. – 2015. – № 10 (41). – S. 19-23.
22. *Podshyvailova A. M.* Manypuliatyvnoe vozdeistvye v polytycheskom dyskurse: monohrafiya / A. M. Podshyvailova. – K.: YPTs «Kyevskiy unyversytet», 2013. – 431 s.
23. *Podshyvailova L. I.* Metodolohichni perevahy vykorystannia aksiomatychnoho pidkhodu v psykholohichnykh doslidzhenniakh osobystosti / L. I. Podshyvailova, M. O. Honcharenko // Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Pedahohika. Psykholohiia: zb. nauk. pr. – K.: Kyivsk. un-t imeni Borysa Hrinchenka, 2010. – № 2 (14). – S. 76-81.
24. *Psykholohichni slovnyk / avt.-uklad.: V. V. Syniavskiy, O. P. Serhieienkova; za red. N. A. Pobirchenko.* – K.: Nauk. svit, 2007. – 274 s.
25. *Psykholohichni slovnyk / za red. V. I. Voitka.* – K.: Vyshcha shkola, 1982. – 216 s.
26. *Psykholohiia osobystosti: slovnyk-dovidnyk / za redaktsiieiu P. P. Hornostaia, T. M. Tytarenko.* – K.: Ruta, 2001. – 320 s.
27. *Radchuk H. K.* Aksiopsykholohiia vyshchoi shkoly: monohrafiia / H. K. Radchuk. – Vydannia druhe, rozshyrene i pereroblene. – Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 2014. – 380 s.
28. *Sovremennyi psykholohycheskyi slovar/ sost. y obshch. red. B. H. Meshcheriakov, V. P. Zynchenko.* – M.: AST ; SPb.: PRAIM-EVROZNAK, 2007. – 290 s.
29. *Teoriya y praktyka hlyubynnoi psykhorrektsyy: Chetvërtaia y Piataia Avtorskye shkoly akademyka NAPN Ukrayny T. S. Yatsenko / sost. V. P. Andrushchenko, A. V. Hluzman.* – K.: Yzd-vo NPU ymeny M. P. Drahomanova, 2012. – 241 s.
30. *Fylosofskyi slovar / pod red. Y. T. Frolova.* – 4-e yzd. – M.: Polytyzdat, 1981. – 445 s.
31. *Khekkhauzen Kh.* Psykholohyia motyvatsyy dostyzhenyia / Kh. Khekkhauzen. – SPb.: Rech, 2001. – 256 s.
32. *Khekkhauzen Kh.* Motyvatsyia y deiatelnost / Kh. Khekkhauzen. – SPb.: Pyter, 2003. – 860 s.
33. *Kholodnaia M. A.* Psykholohyia poniatyinoho myshlenyia: ot kontseptualnykh struktur k poniatyinym sposobnostiam/ Maryna Aleksandrovna Kholodnaia. – M.: Yzd-vo «Ynstitut psykholohyy RAN», 2012. – 288 s.
34. *Chepeleva N. V.* Yskhodnye teoretycheskye polozhenyia y poniatyia psykholohycheskoi hermenevtyky / N. V. Chepeleva // Problemy psykholohycheskoi hermenevtyky / pod red. N. V. Chepelevoi. – K.: Yzd-vo Nats. ped. un-ta ym. M. P. Drahomanova, 2009. – S. 9-24.
35. *Atkinson J. W.* Motivational determinants of risk-taking behavior / J. W. Atkinson // Psychological review. – 1957. – V. 64. – P. 359-372.
36. *Li R.* A theory of conceptual intelligence: thinking, learning and giftedness / R Li. – NY: Praeger Publishers, 1996. – 322 p.

Podshyvailov F. M. Theoretical justification of the personality’s motivational sphere model.
The article presents a generalized definition of the concept of the personality’s motivational sphere as the center of the personality space, where all personal characteristics, determining the

character of motivational processes defining the direction, ensuring stability and integrity of the personality, intersect. The necessary and sufficient criteria for constructing a model of the motivational sphere of the individual are identified: ontogenetic sequence, level of awareness (on the scale unconscious - consciousness), innateness - acquisition and functionality. The model of the personality's motivational sphere is grounded, including the orientation (as a system of innate inclinations, prerequisites, definite landmarks that provide a general orientation in the environment), mobilization (as a system of makings fixed at the level of character, individual style of activity, ensuring the stability of the individual's vital activity) actualization (as actualization of potential capabilities of the individual in the process of educational and cognitive activity) and implementation (system of values, meanings, philosophical positions, realizing the human personality and ensuring its sustainability in the behavior, actions, activities) components, sequentially passing one into another and forming a four-stroke cycle.

Ключевые слова: motive, motivation, motivational sphere of personality, model of motivational sphere of personality, need, personality direction, values, value orientations, world view, axiomatic approach.

Отримано 6.10.2017

УДК 159.937

*Подшивайлова Лідія Іванівна
Шепельова Марія Володимирівна*

ПЕРЦЕПТИВНО-МИСЛЕННЄВА СТРАТЕГІЯ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Подшивайлова Л. І., Шепельова М. В. Перцептивно-мисленнєва стратегія як властивість особистості. У статті представлено теоретичний огляд наукової літератури з проблеми визначення поняття сприймання та його властивостей (вибірковість, структурованість, осмисленість, опредметненість, нелінійність, адекватність, синкретичність, константність, цілісність). На основі аналізу словників та праць з психології творчості визначено основні функції стратегії: визначає готовність суб'єкта до творчої діяльності; упорядковує інформацію, що надходить до особистості; дозволяє оцінити своєчасність конкретних дій; задає напрям здійснення творчої діяльності; виділяє певну інформацію із загального інформаційного потоку; задає напрям інтерпретації інформації; визначає орієнтацію на майбутнє; вибудовує ієрархію цілей; визначає вектор пошуку, напрям вирішення задач. Перцептивно-мисленнєва стратегія розглядається як властивість, що спрямовує особистість на досягнення гармонії з оточуючим середовищем у процесі їх взаємодії. Вона інтегрально визначає здатність особистості до творчої діяльності, спрямовує її на успішність прийняття і здійснення рішень у процесі розв'язання задач, задає основний напрям інтерпретації, розуміння актуальної інформації, в подальшому реалізується у певній діяльності, орієнтує особистість на майбутнє. Перцептивно-мисленнєва стратегія сприяє конструктивному вирішенню протиріч між наявними у суб'єкта знаннями й досвідом та новими вимогами актуальної ситуації, в чому полягає її творчий характер. Перцептивно-мисленнєва стратегія як властивість особистості визначає її індивідуально-психологічні особливості.

Ключові слова: сприймання, сприйняття, перцепція, апперцепція, властивості сприймання, стратегія, функції стратегії, перцептивно-мисленнєва стратегія, творчість, властивість особистості, індивідуально-психологічні особливості особистості.